

MÜCADELENİN VE AYRIMCILIĞIN MEKÂNI OLARAK KENTE DAİR SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLAR VE POPÜLER KÜLTÜRE YANSIMALARI: KENTSEL DEVRİM VE YERLEŞİM KISITLARI

 Mehmet KURTCEBE*

ÖZET

Bu çalışma, yirminci yüzyılın ortasında kent araştırmalarında etkili olan Lefebvre'in (2003: 15-19, 73-78) ve Rex ve Moore'un (1967: 228-229, 270-273) öncülük ettiği, kente dair fırsatları ve sınırları öne çıkarmasıyla farklılaşan iki yaklaşımın izlerini günümüze kadar sürerken toplumsal çerçevede kentin sorunlarını anlamaya dair potansiyelini sorgulamaktadır. Çalışmada kent kavramı ile ilgili kuramların izlediği gelişim ve tarihsel bir bakış açısının sunulmasının yanı sıra kent ve kentliliğe uzanan süreç ele alınarak yirminci yüzyılın ortasından günümüze kadar kent çalışmalarında bir izlek oluşturan kent hakkı ve yerleşime dayalı sınıfsal oluşumlarla ilgili kuramlara yer verilmektedir. Ardından mekâna dair soyutlamayı temel alan yaklaşımları aşarak gerçekçi bir zeminde ele almaya girişen Sayer'in (1993: 335-338) görüşleri etrafında kent çalışmalarına getirilen eleştirilere değinilmektedir. Eleştiriler arasında kent çalışmalarında mekânın araştırılması adına yeni yönelimler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: kent sosyolojisi, kent çalışmaları, Henri Lefebvre, Sparkbrook

Sociological Approaches to the City as A Place of Struggle and Discrimination and Its Reflections on Popular Culture: Urban Revolution and Housing

ABSTRACT

This study traces the two approaches pioneered by Lefebvre (2003, 15-19, 73-78) and Rex and Moore (1967: 228-229, 270-273), who were influential in urban studies in the mid-twentieth century and differentiated by emphasizing the opportunities and limits of the city. After presenting a historical perspective and the development of urban theories, the study covers the process leading to urbanity, and includes theories about the right to the city and settlement-based class formations, which have formed a path in urban studies from the mid-twentieth century to the present day. The criticisms brought to urban studies are touched upon, around the views of Sayer (1993: 335-338), who went beyond the abstraction-based approaches. Among the criticisms are new trends in the study of space in urban studies.

Key Words: urban sociology, urban studies, Henri Lefebvre, Sparkbrook

*Arş. Gör. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Karaman / TÜRKİYE, mehmetkurtcebe@kmu.edu.tr

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Cite as: Kurtcebe, M. (2024). Mücadelenin ve ayrımcılığın mekânı olarak kente dair sosyolojik yaklaşımlar ve popüler kültüre yansımaları: Kentsel devrim ve yerleşim kısıtları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(47), 707-723. <https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1437471>

Gönderim Tarihi / Sending Date: 15 Şubat / February 2024

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 2 Nisan / April 2024

Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences
Cilt: 25 Sayı: 47 / Volume: 25 Issue: 47

Giriş

Bir arada yaşamak insanlığın önemli niteliklerinden birisidir. Toplulukların bir arada varlıklarını devam ettirme eğilimleriyle kentler oluşmaya başlamıştır. Medeniyetin gelişmesinde kentlerin kurulması etkili olmuştur. Nitekim medeniyet kelimesinin Türkçedeki kullanımının kökeninde yer alan Arapça kelime (Türk Dil Kurumu, 2023) ve İngilizce karşılığının kökeninde yer alan Latince kelime şehir anlamına gelmektedir (Meriam Webster Online, 2023). Modernleşmenin belirgin etkilerinden birisi şehirler üzerinde olmuştur. Kentleşme oranları modern toplumlarda yüksektir. Oysa modernlik öncesi dönemde nüfusun büyük çoğunluğu kırdaki yaşamıştır. On dokuzuncu yüzyılın ortasında, Büyük Britanya’da ancak on kişiden beşi şehirde yaşamını sürdürürken, yirminci yüzyılın başında her on kişiden yaklaşık sekizi kentte yaşamını sürdürmeye başlamıştır (Law, 1967: 126).

Kenti sosyolojik olarak inceleyen araştırmalar, kenti eşitlik ve özgürlüğe bağlı olarak ortaya çıkan değişim taleplerinin ortaya konmasına imkân tanınması ve özgürlük imkânlarına ket vuran bir yer olması bağlamında ele almaktadır. Kenti inceleyen kuramlar arasında, söz konusu ayrım etrafında gelişen iki çerçeve oluşmuştur. Yirminci yüzyılın ortasından sonra kent sosyolojisinde ön plana çıkan farklı yaklaşımlar belirlemeye başlamıştır. Sosyolojinin klasik kuramcılarının fikirlerini kente dair bir bakış açısı buluşturan araştırmalar bulunmaktadır (Castells, 1977: 2, 1983: 296; Lefebvre, 1996: 1). Marksizm’i temel alan kuramlar kent sosyolojisinde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Söz konusu yaklaşımlarda dikkat çeken yön, kentin toplumsal talepleri belirleme ve onları talep etmede yarattığı fırsatlardır. Lefebvre (1996: 1) gibi kuramcılar, kentin, Marksist kuramda endüstri temelli olarak yer bulan toplumsal bölünmeyle mücadele ve talepleri elde etme çabalarının yeni mekân olduğunu vurgulamıştır. Zamanla, kente dair politikalara odaklanan yaklaşımlar çokça yer bulmaya başlamıştır. Lefebvre ile yaklaşık olarak aynı dönemlerde gerçekleştirilen Rex ve Moore’un (1967: 274) Sparkbrook araştırması, ayrımcılığı yeniden üreten kenti, toplumsal coğrafyayı beyaz-siyah, zengin-fakir gibi eksenlerde bölerek, ayrımcılığın yaşanmasına ön ayak olan mekân olarak incelemektedir. Kentle ilgili politikaların ayrımcılığın önüne geçmede oynayabileceği role ve hâlihazırda ayrımcılığı nasıl derinleştirdiğine vurgu yapmaktadır.

Kentin önemi artarken gözler daha çok kentteki araştırmalara çevrilmeye başlamıştır. Kentin bölünmeleri aşmada taleplerin elde edilmesine mi yoksa bölünmenin bizzat yaratılmasına mı vesile olduğu tartışması kentle ilgili fikirlerin ayrıştığı temel noktalardandır. Kent sosyolojisi alanında Lefebvre (2003: 137) ve Rex ve Moore’un (1967: 228-229) araştırmaları bu noktada farklılıklar sergilemektedir. Lefebvre tarihsel analizlere sıkça başvururken, Rex ve Moore kentin bugününü ve politikaların kenti şekillendirmede oynadığı role sıklıkla yer vermektedir. Buna rağmen, Rex ve Moore’un (1967: 228-229) çalışmasının da aynı Lefebvre’de (1996: 1) olduğu gibi çatışmanın çokça üzerinde durduğuna ve Lefebvre ile takipçilerinin de politikaların oynadığı role dikkat çektiklerine değinilmelidir. Soruya verilen yanıtlar değişse de iki bakış açısında egemen olan unsur, gelişme ve değişmeye yönelik adımlar atılmasına yer verilmesidir. İnsanlığın kentte, doğada kaynaklara ulaşmada mücadelede olduğu gibi, evrimle veya hatalarından ders alarak gelişeceği ve değişeceği fikri, devrim veya değişime yönelik politikalar izlenmesi şekillerinde kendini göstermektedir.

Kentin ekonomiyle olan ilişkisi bir başka ortak yönü teşkil etmektedir. Lefebvre (1996: 84-86) tarihte kentin ticaretle ve kapitalizmle kurduğu bağı, sınıf ilişkilerini gözeterek gözler önüne sererken Rex ve Moore (1967: 6-7, 273) yoksulluğun yerleşimdeki rolü ve sınıfları belirleyen yer olarak kente değinmektedir. Kent ve kentleşme kavramı tartışılmış ve farklı açılardan söz konusu kavramlara özgün bakış açıları sunulmuştur.

Kente Dair İki Yaklaşımın Karşılaştırması

Kente dair Lefebvre'in (2003: 1-4, 7-12, 15-19, 25-27, 73-78) ve Rex ve Moore'un (1967: 2-3, 6-7, 20, 38, 115, 270-273) yaklaşımlarında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Söz konusu farklılıklar araştırmaların dayandığı temeller, toplumsal değişim yaklaşımı, kentteki sorunlara dair öneriler ve toplumsal sınıf yaklaşımı boyutlarını içermektedir.

Araştırmaların dayandığı temeller açısından Lefebvre (2003) Marksizm'e bağlı kalarak çalışmasını ortaya koyarken (Elden, 2004: 15) Rex ve Moore (1967) kent ekolojisinden ve Weberyen sınıf anlayışından etkilenmiştir (Van Gent, 2009: 8).

Lefebvre'in Marksist kökenlerine çokça değinilmiştir (Flanagan, 1993: 98; Elden, 2004: 1). Elden (2004: 15) Lefebvre'in fikirlerinde Marksizm'in etkisine dikkat çekmektedir. Fakat Elden (2004: 15-17), Lefebvre'in kent sosyolojisi açısından yeni bir bakış açısı geliştirmeye girişirken Marks'ı bir yeniden okumaya tabi tuttuğunu açıklamaktadır. Lefebvre diyalektiği ve onun asıl muhtevasını idealizm ve materyalizmin oluşturduğu Hegelci köklerini araştırmıştır. O, Marksizm'in ekonomiyi ön planda tutan indirgemeci ve yapısalcı bir temelde ele alınmasına eleştirel bir bakış geliştirerek Marks'ın özünde üstyapıya da önem verdiğini savunmuştur. Ona göre, Marks'ta felsefeyi, ahlakı, insanı bulmak ve böylece sosyolojiyi bulmak mümkündür.

Van Gent (2009: 8), Rex ve Moore'un (1967) Sparkbrook araştırmasının Weberyen kuramın izinden gittiğini ve Chicago Okulu'nun kuramsal katkılarına eklenildiğini belirtmektedir. Özellikle Chicago Okulu'nun Park, Burgess gibi önde gelen kuramcılarının katkıları dikkat çekicidir. İdealizmin görece daha etkili bir şekilde kendini gösterdiği söz konusu yaklaşımda, fikirler ve ideoloji insanın mücadele faktörü üzerinde bir yerde konumlanmaktadır fakat fikirler ve ideoloji pek çok faktörle beraber çalışmaktadır. Mücadele hem kentli insanın yaşamını biçimlendiren fikirlerden birisini oluşturmakta hem de ayrımcılığın oluşumunda rol oynamaktadır.

Lefebvre (2003: 1-4) Marksizm'in tarihsel bakış açısını benimseyerek kent kavramını tarihsel boyutuyla ortaya koymaktadır. Rex ve Moore (1967: 6-7) ise göçe ve toplumsal değişime odaklanmaktadır.

Lefebvre (2003: 1-2) başlangıçta hipotezini ortaya koymaktadır: Toplum giderek kentli bir topluma dönüşmektedir. Kentte yaşayan toplumlar Antik Yunan'dan, Orta Çağ'a, endüstriyel toplumlara kadar eskiden beri var olmuştur ama kent kavramına içkin unsurlar, özellikle toplumsal ilişkiler, gözden kaçmıştır. Lefebvre'ye göre günümüzün kentli toplumu endüstriyelleşme sonucu oluşmuştur. Endüstriyelleşmenin tarıma olan baskısı ile şekillenen kentlilik ani evrim süreçlerinde aşamalar kaydederek gelişmektedir. Kentlilik düzenli bir gelişim çizgisinde değildir ama giderek artan bir şekilde toplum, kentsel topluma doğru ilerlemektedir ve sonuçta tam bir kentsel topluma dönüşecektir. Kentsel topluma dönüşümün, kapitalizmin kültüre ve topluma egemen olmasıyla bağlantısı vardır (Elden, 2004: 9, 116). Tarımın egemen olduğu toplumlarda köy ve kırsal yerleşim yaygın iken endüstriyelleşme ile şehirler büyümüş ve yapısı değişmiştir. Örneğin, herhangi bir süpermarket kentsel dokunun parçasıdır. Değişim kentsel doku ile gelmiştir lakin kentsel doku sadece fiziksel bir dönüşüm değildir (Lefebvre, 2003: 3-4). O, kentin kırsal üzerinde her türlü hâkimiyet kurma biçimini tanımlamaktadır.

Rex ve Moore (1967: 273) göçmenlerin yerleşim konusunda yaşadıkları sınıfsal ayrımlara değinmektedir. Göçmenler birtakım ayrımlara maruz kalmaktadır çünkü önyargı, dışlama gibi faktörler, onların ev kiralamaları veya satın almaları konularında çeşitli güçlükler yaşamalarına neden olmaktadır. Chicago Okulu kuramcılarının çalışmalarında yer bulan kentin halkalar hâlinde merkezden dışa doğru biçimlenmesi ve halkalardan bazılarının güçlüler

tarafından ele geçirilerek diğerlerinin bazı ayrıcalıklardan yoksun gruplarca yaşam alanına dönüştürülmesi tespiti, Birmingham'ın Sparkbrook bölgesinin halkalardan birini oluşturan bir geçiş alanına dönüşmesi şeklinde yer almaktadır (Rex & Moore, 1967: 6-7, 20).

Lefebvre (2003: 7-12) kent kavramını tanımlarken tarihsel gelişmelere önem atfetmektedir. Rex ve Moore'un (1967: 11-13, 20) çalışmasında ise kent sosyal gruplara atıfla, yerleşim ve ev bulma boyutları çerçevesinde ele alınmaktadır.

Kentli toplum ihtiyaca cevap veren bir kavramdır. Post-endüstriyel, boş zaman toplumu gibi kavramlar bir yerde yetersiz kalmaktadır çünkü tek yönlü olarak konuya yaklaşmaktadır. Epistemolojik olarak, kenti araştırmak hep fazla teknik ve spesifik bir iş olarak görülmüştür. Kent yüzeysel olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Onun haricinde teorik ve entelektüel düzeyde kalan, bilimin alanına fazla giremeyen bir kentlilik olgusu vardır. Kent kavramı açısından çeşitli eksiklikler vardır ve kentli toplum ve kentsel devrim bu boşluğu doldurmaya yönelmektedir. Lefebvre'e (2003: 5-8) göre, kentleşmeye yönelik eleştirilerde sağ kanat sermayenin yanında yer alırken sol kanattan eleştiriler kentleşmenin kendisine değil ütopyik bir toprak anlayışına dayanmaktadır ve sermayenin gerçek etkisini anlamaktan uzaktır.

Kentleşme ve kentli topluma doğru ilerleme çeşitli aşamalardan geçerek olmuştur. Lefebvre, Marksist tarih anlayışını ritimler ve tarihi değiştiren anlara odaklanmasıyla yeniden yorumlamaktadır (Elden, 2004: 7-8). İlk çağlardan başlayarak ele alındığında, ilk insanlar, avcı toplayıcılar, göçmenler, tüm ilkel gruplar mekânı kısmen adlandırarak, tarayarak, bahçe tarımı yaparak, toprak ile dokusunu değiştirmeden onunla ilişki içerisinde olmuşlardır. Sonraları tarımın yaygınlaşması ve gelişmesi, otoriter bir baskıyı getirmiştir. Baskı ideolojik süreçlerle beraber var olmuştur. Orta Çağ şehirlerine giden süreçte, Roma'nın güçlenmesi ve yöneticilerin varlığı politik şehirlerin oluşmasında etkili olmuştur. Asya tipi üretimin olduğu ülkelerde, tarım ve şehirleşme bir arada olsa da politik şehir zaman mekân anlamında bir kırılma noktasıdır. Bu şehirlerde farklı yönetici kesimler, kanunlar, çok miktarda ve yaygın üretim vardır. Ancak tüccarlar ve ticaret Antik Yunan'dan itibaren Asya'da dâhil Orta Çağ'ın sonuna kadar hor görülmüş ve şehirden uzak kalmıştır (Lefebvre, 2003: 7-9).

Şehirde pazarlar büyüdükçe tüccarların konumu Orta Çağ'ın sonunda değişmeye başlamıştır. Toprak sahiplerine ve eski tip otoriteye karşı mücadelenin yollarından birisi ticaret olmuştur. Kent ve kırın ifade ettiği şeyler değişmeye başlamıştır. Şehir artık heterojenliği ve tekdüzeliği, idareyi çağrıştırmamaktadır. Kır kentin sınırı olarak görülmeye başlamıştır. Köylüler artık toprak sahipleri için değil, şehirler için çalışmaktadır. Bu dönemden sonra kent ve kır değil ulus devlet tanımlayıcı olmaya başlamıştır. Mantığın yükselişi düzenlemelerle birleşmiştir ve şehir kavramı oturmaya, tanımlanmaya, haritalar ve planlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Lefebvre, 2003: 9-12).

Yaşanan gelişmeler piyasadan ve ticaretten ayrı düşünülemez. Fordizm'in kent üzerindeki etkisi işlevselci etkileri ortaya koymaktadır. Fordist kentte üretimin geniş çaplı yapılmasını sağlamak adına yaşam alanlarını oluşturan banliyöler ve yollar gibi ulaşım ağları bulunmaktadır (Biagi, 2020: 215). Lefebvre'e (2003: 5, 13-18) göre ticari ağlar şehirde yaygınlaşmış, ardından endüstri devrimi gelmiştir. Endüstri şehirde konumlanmıştır. Endüstrinin şehir dışında konumlandığını düşünmek, enerji ve kaynak ihtiyacı nedeniyle yanlış olacaktır. Endüstrileşme ile şehir küçükten büyüğe pek çok ekonomik faaliyetin olduğu, insanların akın ettiği bir yere dönüşmüştür. Kentleşme, kentlerin büyüdüğü ilk dönemlerde her şeyi belirleyen bir üstyapı olarak ele alınamasa da zamanla artarak kritik bir safhaya gelir. Kritik bir safhaya gelmesi aynı zamanda endüstrileşme gibi süreçlerin önünde yer alması anlamına gelmektedir. Üretim ilişkilerinin kentteki toplumsal ilişkiler karşısındaki konumu sorgulanmalıdır. Şehirlerin gelişmesine öncülük eden pek çok gelişme toplumsal, kültürel ve ekonomik sonuçlar doğurmuştur. Şehirler neden ve sonuç tarafında, söz konusu gelişmelerin

odağında olmuştur. Gelişme ve şehirlerin büyümesi aynı doğrultuda bir seyir izlemektedir. Gelişmenin kazandığı büyük ivme, şehirler açısından da geçerli olmuştur. Şehirlerin hızla büyümesi ile şehri içeren açıklamalar daha ayrıntılı ve kapsayıcı tanımlar gerektirmiştir. Şehri ele almada kent kavramı ve şehir ile farkının tanımlanması dikkat çekici bir ilerlemedir.

Rex ve Moore'un çalışmasında şehir, kentli toplum çerçevesinde incelenmektedir. Araştırmanın gerçekleştiği Sparkbrook bölgesinde kentli toplum, çeşitli geçiş alanlarına ayrılmıştır. Geçiş alanının oluşmasının nedenlerinin başında göçmenler gibi görece daha az güçlü grupların yaşadığı güçlükler gelmektedir. Güçlüklerin ev bulma konusunda etkisi ev kredisi bulma, konsey evlerinde yaşamaya hak kazanma konularında olmaktadır. Onlar, kiralamaya uygun, pansiyon veya bir evde kiraya verilen odalar gibi mekânlarda kiracı olmaya veya ev sahibi olmaya zorlanmaktadır. Evlerini kiraya verenler ise ucuz evleri alarak bir an önce çok sayıda kiracı ile borçlarını ödemeyi hedeflemektedir çünkü arkadaşlarından veya çevredeki kişilerden borç almakta, sürekli paraya ihtiyaç duymaktadır. Göçmenler kalabalık gruplar hâlinde, zor şartlarda, küçük yaşam alanlarında barınmaktadır. Dezavantajlı koşullar ve yerler göçmenler için ayrılmış gibidir. Yerleşimle ilgili politikalar ve göçmenlere karşı tutumlar ciddi etkiler yaratmıştır. Beyaz ve açık tenli olanlar konut konusunda avantajlı konumları elinde bulundururken koyu renkli tene sahip, çoğunluğunu göçmenlerin oluşturduğu gruplar ise gerilerde yer almaktadır. O dönemde çeşitliliklere daha az açık olan İngiliz toplumu hesaba katıldığında bir sosyal grubun üyeleri açısından ırkla ilgili tanımların yapıldığı, yaşadıkları yer ve evin konumuna göre belirlenen bir sınıf konumu bulunmaktadır (Rex & Moore, 1967: 6-8, 11-13, 20).

Lefebvre'in (2003: 15-19) ve Rex ve Moore'un (1967: 2-3, 115) çalışmalarında toplumsal değişim kent odağında incelenmektedir. Lefebvre (2003: 15-19) kentin değişim için sunduğu fırsatlara odaklanmaktadır. Bu nedenle kentteki değişimin benzerlikler yaratarak ilerlediğini ve nihayetinde değişimin görünürlüğünün gözden kaçmaya başladığını vurgulamaktadır. Rex ve Moore (1967: 2-3, 115) ise kentte ayrımcılığın nasıl yerleşim temelli farklılıklar yarattığına odaklanmaktadır.

Lefebvre (2003) şehri maddi varlığıyla, daha genel bir kavram olan kentten ayırmaktadır. Şehir fiziksel varlığa işaret eder böylece şehrin bilimi ve sosyolojisi yoktur. Tam da buradan hareketle kent ve kentsel toplum bitmiş bir gerçekliği değil, bir ufku, bir aldatıcı sanallığı anlatmaktadır. Söz konusu duruşu, bilimsel bir kavram olarak kalmasından gelir ve onun gerçek kavranışı başka yaklaşımları da içeren ihtimalleri barındırır. Elimizdeki sanal bir nesne, küresel bir toplum ve şehirdir. Şehirler, ızgara düzeni gibi yapılarıyla sahaya yayılmaktadır (Lefebvre, 2003: 1, 13-17). Yayılım aslında kentin örgütlenme tarzını içeren daha geniş bir etki yaratmaktadır (Biagi, 2020, 215-216). Kentleşme sorunu, her sorunu kapsayamaz ama kent gerçeği sorunları dönüştürmektedir. Sokak hem her şeyin gerçek anlamda gerçekleştiği, kentin yaratıldığı yerdir hem de bizim aslında gerçekte birbirimizle gerçek bir ilişkiye girmeden birbirimizin yanından geçip gittiğimiz yerdir (Lefebvre, 2003: 18-19).

Şehrin toplumsal değişim için merkezi bir konumu işgal ettiği su götürmez bir hâl almıştır. Yöneticiler, herkes gibi gözlerini kente çevirmiştir çünkü kent toplumsal anlamada bir anahtardır. Buna rağmen, kentte vuku bulan dönüşümün kendisi bir tek tipleşme etrafında gerçekleşmektedir. Kentten çevreye devletin ideolojisi farklılıklara değil benzerliklere atıfla yayılmaktadır. Bu nedenle farklı olabilme hakkı unutulmamalıdır (Speer, 2015: 4). Değişimlerin tetikleyicisi olan güçlerin kendilerini göstermeleri pek çok insanın gözü önünde, kentte ve onun meydanında mümkündür. Tarihsel gelişimi kent mekânının potansiyelini gözler önüne sermektedir. Lefebvre (2003: x, 4-5, 9-10, 24-25) tarihi sadece bildiğimiz anlamında kullanmaz, gelecekte de bugüne bakarak geleceğin geçmişi nasıl bulanıklaştırdığını ve sanalın

nasıl gerçeği anlamaya yardımcı olduğunu bulmaya çalışmaktadır. Örneğin burjuva, daha önceki toplumları daha iyi anlamamızı sağlamaktadır. Zaman kırılmalarla ilerlese de devamlılık arz eden bir durumlar vardır ve kent bu tarz bir birikimin yaşandığı yerdir. Artı değer yaratıldığı yer şehirdir ve bu nedenle klasik Marksizm’de söylenenin aksine şehir bir üstyapı, üretim ilişkilerinin basit bir sonucu değildir. Kent, ulus devletinin denetimi ve kontrol altında tutması için bir araç olmuştur. Vatandaş olarak bireyler kentte en görünür hâllerleriyle bulunmaktadır. Nüfusu yönlendirme işi kentlerle imkânlarını artırmıştır.

Rex ve Moore (1967: 6-8) ise ayrımcılığın kentte nasıl yaygınlaştığını açıklamaktadır. Göçmenler kentin merkeze yakın, dezavantajlı şartlara sahip bir bölgesinde kapanıp kalmaktadır. Etnik unsurları içerisinde yoğun şekilde barındıran gruplar kısıtlamalara çokça maruz kalmaktadır. Ayrımcılık ve önyargı ise bağları koparmakta, yalnızlık ve yalıtılmışlığa zemin hazırlamaktadır. Bir geçiş bölgesi olan Sparkbrook, İngiliz işçi sınıfını karakterize eden yönlerden birisi olan bitişik nizam evler ile zenginlerin lüks müstakil evlerinin olduğu bölgenin arasında kalmaktadır. Bu bölgenin genel görünümünü belirleyen orta sınıfın egemenliği ve eskinin büyük ihtişamlı evleri ile daha modern, şehre nispeten yakın ve çalışanlar için uygun konutları barındırmasıdır (Rex & Moore, 1967: 6-8, 16-18). Rex ve Moore’un (1967: 2-3, 115, 274) araştırmalarını gerçekleştirdiği 1960’lı yılların sonunda Birmingham hızlı bir gelişim süreci yaşamış, özellikle İngiliz Milletler Topluluğu’nda yer alan ülkelerden pek çok insan, inşaat, otomotiv ve yan sektörleri ve hizmetler gibi alanlarda yeni ortaya çıkan düşük ücretli iş fırsatlarından faydalanmak için bölgeye yerleşmiştir. Gelenler genelde Sparkbrook bölgesini seçmişlerdir çünkü yeni oluşan geçiş bölgesi göçmenlerin ev ihtiyaçlarını giderecek şartları oluşturmuştur. Bölgede yeni konut arzı oluşmuş, merkez bölgelerde eski ve ucuz konutların yıkımı ile meydana gelen yer değiştirme nedeniyle yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Merkezde yaşayanlar çevreye doğru dağılırken, yeni gelenler için zorlu şartlar oluşmuştur. Konut sıkıntısı ve dışlama göçmenlerin kapalı, kendi içinde bir topluluk oluşturmasının önünü açmıştır. Bölgede çalışmak için yeni iş ilanları olmasına rağmen aynı oranda konut ilanı yer almamıştır. Irk ve etnisite konularını önüne katarak ilerleyen bir gerilimin alevi de aynı zamanda yakılmıştır. Yaşayacak bir ev bulma konusundaki sıkıntılar, göçmenlerle ve derilerinin renkleriyle bağlantılı hâle gelmiştir.

Lefebvre (2003: 25-27) ve Rex ve Moore (1967: 24, 38) toplumsal değişimin çeşitli gruplar arasında yarattığı gerilimi açıklamaktadır. Bu noktada Lefebvre (2003: 73-78) kentin mücadele için sunduğu imkânlarla odaklanmaktadır. Rex ve Moore (1967: 270-273) ise politikaların önemine değinmektedir.

Kentleşmenin üretim ilişkilerinin basit bir sonucu olmadığı gözlerden kaçır çünkü her şeyi kapsayan kritik safhanın bir parçasıdır. Söz konusu safha kördür (karanlıktır). Gözümüzün önündekini göremediğimiz alandır ve bu nedenle bir paradokstur. Kenti göremeyiz, günlük hayatın içine sokulmuştur. O, bahçeler ve açık alanlar gibi kırsalın izlerini taşımaktadır. Körlük dogmatik varsayımları doğrudan kabulü ve yanlış anlamaları içermektedir. Bahsi geçen, bilinçsiz bir görmeme değil, bilinçli olarak görmezden gelmeye yakın bir şeydir (Lefebvre, 2003: 25-26). Söz konusu körlük hâline neden olan bir kentsel homojenlik olduğu da hesaba katılmalıdır. Kenti dönüştüren güç, tekdüzeliği ile doğal olan çeşitlilikleri bile gözden uzaklaştırabilmektedir (Speer, 2015: 5). Kritik safhada doğa bir sorun olarak belirmektedir. Endüstrileşme ve kentleşme doğayı tahrip eder. Yaşananlar Marks’ın sunduğundan farklı bir karşı çıkışı gerektirmektedir. Bir zamanlar az olan yiyecek, şimdi çoktur oysa bir zamanlar çok olan zaman, mekân ve kaynaklar şimdi azdır. Doğanın kendisi azalırken onun temsilleri olan şeyler artmıştır. Buluşma, dinlenme, oyun oynama yerleri, kentin pasif gözlem mekânı olan meydana teslim olmaktadır (Lefebvre, 2003: 26-27).

Rex ve Moore'a (1967) göre ayrımcılık, konutların tanıtımı için yapılan çalışmalar ve emlak işiyle uğraşanların kiracı seçimleri gibi noktalarda iyice su yüzüne çıkmıştır. Belediyenin düşük kiralarla sağladığı evlerin de ayrımcılıkla verilmesi ve önceden bölgede yaşıyor olmak gibi zorunlulukların şart koşulması, ayrımcılığın her düzeyden, pek çok farklı konuda ve yerde yaşanmasına neden olmuştur. Göçmenler merkeze yakın, henüz yıkılmamış evler bulmak veya merkezi, büyük ve çok odalı evlerin odalarını, kalabalık gruplar hâlindeki göçmenlere kiralamak şeklinde çözümler geliştirmeye çalışmıştır. Çok odalı, kiraya vermeye yönelik konutlar hem satın almak hem de kiraya vermek üzere değerlendirilmiştir. Ev sahibi ve kiracı ilişkisi de gerilim zeminlerinden birini oluşturma potansiyeli taşımıştır (Rex & Moore, 1967: 24, 38, 133-134, 139-141).

Lefebvre (2003: 73-78) kentte mücadele imkânlarını Marksist praksis anlayışı çerçevesinde sorgulamaktadır. Rex ve Moore (1967: 270-273) ise mücadeleden öte politikaların kentte kendiliğinden oluşan yerleşim temelli ayrımları iyileştirmedeki rolüne odaklanmaktadır.

Lefebvre'in (2003) çalışmasında gerçek sadece olanı değil muhtemel olanı da içinde barındırmaktadır. Kent bugün karmaşıklığıyla kavraması zor bir şeydir fakat kenti de içeren her gerçek gibi analiz edilebilecek unsurlardan oluşmaktadır. Kentin bir düzeni vardır ama ilk bakışta bize düzensizlik olarak görünmektedir. Uzunca bir süre kent fenomeni konusunda betimleyici açıklamalar yapılmıştır. Ekoloji, habitatı çalışmaktadır. Fenomenoloji ise şehirlileri, çeşitli yerler arasındaki bağları, çevreyi, mekândaki ayrımları, anıtları, şehrin sınırları gibi konuları çalışmaktadır. Tüm bunlara rağmen betimleme bir yerde yetersiz kalacaktır. Betimleme toplumsal ilişkileri görmeyi, yaşanmışlığı ve deneyimi kavramayı zorlaştırmaktadır. Ne var ki ilişkileri, yaşanmışlığı ve deneyimi gözetilerek kavrandığında şehir, ekonomik güçlerin alanına dönüşmektedir. Ancak kenti değişim ve dönüşümün yeri olarak tanımlamak yetmez, kent gerçeği sadece tüketimle değil dağıtım ağları gibi ilişkileri düzenleyen çeşitli unsurlarla doludur. Üretim ve üretim ilişkilerini barındırır. Kentin yaşanan boyutu kavramlardan ve kuramlardan fazlasını içermektedir (Lefebvre, 2003: 45-47). Kent hakkı mekâna olan bir vurgu içermekte iken farklılıkların kentte var olabilmesi daha çetrefilli sosyal boyutlara temas etmektedir. Bahsi geçen boyutlarla beraber kenti anlamak, Lefebvre'in yaklaşımının kapsamını genişletmektedir (Speer, 2015: 5).

Kentsel pratik, bir arada hareket eden topluluklar için çok anlamlıdır çünkü gerçek anlamda bir arada hareket etmenin imkânına kavuşturmaktadır. Tek başına endüstrileşme sonucu ortaya çıkmayan gelişmeleri tetikleyecek olan kenttir. Böylece bir misyonun parçası olan kent, endüstrileşme ile kazandığı anlamdan çok daha fazlasını içinde barındırmaktadır. Öyleyse kentleşme nesnel olarak nedir? Kentli toplum nasıl anlaşılmalıdır? Şehirler insanın toprak üzerindeki taş, çimento, metalden oluşan fiziksel izleridirler. Sanat, bilim, teknoloji ve çeşitli anlayışlar, bir birlik içerisinde, onu şekillendirir gibi görünmektedir. İlk göze çarpan görüntüler yanıltıcı olabilmektedir. Kentleşmenin türleri vardır: hümanistlere göre kentleşme, tasarımcılara göre kentleşme, devlete ve devletin teknokratlarına göre kentleşme değişmektedir. İlk ikisi ütopyalar sunarken diğerleri kentleşmeyi, yani şehirde bir yaşam tarzını sunmaktadır. Kentleşmeyle ilgili yaklaşımlar çelişkiyi çözebilmiş değildir çünkü zaman, mekân, yer ve doğal kaynak kıtlığından haberdar gözükmemektedirler. Kentleşmenin aldatmacası, toplumdaki diğer aldatmacalardan ayrılamaz. Felsefi aldatmaca filozofların bir sistemi kapalı hâlde anlamaya çalışmasından, devletin aldatmacası ise özneleri yaratabilme gücü olan bir proje olmasından gelmektedir (Lefebvre, 2003: 151-152, 161-162). İşte bu noktada kentin modern devletin hükmettiği bir alan olması nedeniyle mücadelenin siyasi kamplar arasındaki gerilime açık bir mücadele olduğundan bahsetmek gerekmektedir (Butler, 2012: 7). Hukukun kent ve siyasal duruşlarla bağlantıları böylece gözler önüne serilmektedir.

Lefebvre (2003: 73-78, 167) kentsel devrimin, endüstri devriminin ardından geldiğini belirtmektedir. Ona göre, pek çok devlet endüstri devrimini gerçekleştirmiş olsa da kimi daha gelişmiş kimi daha geride olmak üzere kentleşme anlamında buldukları konumlar değişmektedir. O, endüstrileşmenin ardından yaygınlaşacak olan kentleşmenin, kentsel bir strateji izlenmesi koşulu ile kentsel bir praksis anlayışını yaratabileceğini belirtir. Kentsel praksis ideoloji ve pratikleri bir araya getirecek, kentsel biçim ve içeriğin bir arada yer aldığı bir düzen mümkün olacaktır. Gerçekliğin farkında olunmalı fakat ütopya terk edilmemelidir. Üzerinde tartışılan konular ortak taleplere dönüşecek ve değişimi başlatacaktır. Şehir planlamacıları ve devletin rolü ise aldatıcıdır, onlar olmadan sanki düzensizlik olacakmış gibi görünen şeyin ardında gerçek düzen vardır. Kentleşmenin artması sınıf mücadelesi için de zemin hazırlamaktadır. Lefebvre'e göre mücadele endüstri ilişkilerinde kendini gösterse de ancak kentteki devrimsel hareketlerle tam bir mücadele olarak ortaya çıkacaktır.

Van Gent'e (2009: 8) göre Rex ve Moore'un (1967) çalışmasında tüketimin rolü dikkat çekicidir çünkü bireylerin piyasada sunulan evlere ulaşmasında oluşan şartlar önem arz etmektedir. Tüketim, konut temelli sınıfların oluşumunda etkindir. Ayrıca iktidarın kentleşmedeki rolü ön plana çıkmaktadır çünkü gücü elinde bulunduranlar kentin yapılanmasında rol almaktadır. Kuram temelli bir yaklaşımdan öte maddi nedenlerden kaynaklanan ve fikirlere dayanan çeşitli faktörlerin varlığına bir arada yer veren Rex ve Moore (1967: 270-273) için yönetimlerin ve siyasetin rolü, Marksist ideoloji anlayışından farklılaşmaktadır. Onların dikkatini çeken ana hususlardan birisi, İngiltere'de ev sahibi olmada bölgesel olarak yetkili mercilerin konut ihtiyacı belirleme ve bu konutlardan kimlerin yararlanacağına karar vermede oynadıkları etkin rol olmuştur. Konut konusunda klasik liberal ekonominin serbest rekabet ortamından farklı olarak belediyenin yönetim anlayışı, konut arzı ve paylaşımında yer bulmaktadır. Onlar çeşitli politika önerileri de getirirken, kentin kuşatıcı, tanımlayıcı veya sınıflayıcı yönünü hafifletebilmeyi hedeflemektedir.

Sınıf yaklaşımı açısından Lefebvre'in (2003) Marksist yaklaşımı benimsediği görülmektedir (Elden, 2004: 16-18). Rex ve Moore (1967) ise Weberyan yaklaşımı öne çıkarmaktadır (Van Gent, 2009: 8).

Elden'a (2004: 16-18) göre, Marksizm'de Hegelci idealizmin materyalizm ile yer değiştirmesi, Lefebvre tarafından, materyalizm ve idealizmin etkileşimi sonucu aşkın, daha üstün bir biçimde ele alınması olarak yorumlanmıştır. Lefebvre aynı anlayışı kent sosyolojisine uyarlamıştır. Mekânı kavramlaştırırken Marksizm'deki idealizm ve materyalizm ayrımıyla örtüşen temel ayrımı, mekânın bir düşünce ürünü olarak ele alınmasıyla ve yaşanan bir mefhum olarak ele alınmasıyla açıklamıştır.

Marks hakkında Lefebvre'in(1996: 9-12, 16-19) altını çizerek belirttiği husus, var olan mirası bırakmadan Hegelci diyalektikten ve ekonomi politikten daha fazlasını elde etmeye çalışmaktır. Bunlar bir dönemin şartları gereği ortaya çıkmışlardır ve sınırlılıklar içermektedir. Sentez kavramı, aşma ve ilerlemeyi içermemektedir. Marks için ekonomi politik, sosyoloji ile beraber çalışmalarının odaklandığı alanı ifade etmektedir. Aslında Marks toplumun değişmesi ve sınıf mücadelesi açısından çokça tarihsel materyalizme ve felsefeye başvurmuştur. Bir sentezin ötesinde, devrimci praksis açısından, içinde barındırdığı doğa-insan, form-içeriğe benzer pek çok zıtlık gibi, materyalizm-idealizm zıtlığının aşılması elzemdir. Elden'a (2004: 40, 43) göre Lefebvre'in üzerinde durduğu alanlardan biri söz konusu zıtlığın aşılması kadar yabancılaşma kavramı etrafında inceleme yapılmasıdır. Ne de olsa kent, Marks'ın yabancılaşma kavramının varlığına şahitlik etmektedir. Marks'ın kent yaklaşımları çerçevesinde ele alınmasıyla Lefebvre (2003: 41) temelde kentsel devrimin imkânlarına odaklanmaktadır.

Kent araştırmaları içerisinde kuramların, maddi sonuçları kavrama yetisini sorgulayan araştırmalar azımsanmayacak sayıdadır. Kentte eşitsizliği sorgulayan Lefebvre (2003: 41) gibi ayrımcılığın konutlara yerleşimdeki yerini ve yerleşime dayanan sınıfsal bölünmeleri ele alan araştırmalar fikirlerin ve düşünce biçimlerinin nasıl kente yön verdiğini ortaya koymuştur. Bahsi geçen araştırmalar arasında Rex ve Moore'un (1967: 20, 273-274) araştırması yer almaktadır.

Rex ve Moore (1967: 20, 273-274) ayrımcılığın ve sınırlar çizmenin temellerini sınıfsal bölünmelerde aramaktadır. Hatta sınıf mücadelesinin toplumu temsil eden bir kesit olarak kentteki akışın ana parçalarından biri olduğunu ifade etmektedirler. En ön planda yer alan eğilim güzel bir ev sahibi olmak ve evin tercih edilen yerlerde olmasıdır. Bölünmenin mahiyetini yaşanan konutu esas alarak oluşturmaları dikkat çekmektedir. Bölünmenin sınıf mücadelesi yanında göçmenlere yönelik olarak gelişmesinin nedeni ise ayrımcılıktır. Krediye ve belediyenin konutlarına ulaşmadaki güçlükler de etkilidir. Kaynaklara ulaşmadaki konum sınıf mücadelesine eklenmektedir. Üretim ilişkilerinin yerini yerleşime veren bir sınıf anlayışı araştırmacıların o dönemde farklı tür ev sahipleri, kiracılar ve farklı türden evleri kiralayanlar arasında gözlemledikleri farklılıklara dayanmaktadır. Sparkbrook'ta işsizliğin görece düşük kalması farklılıkların yerleşim temelli olarak oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Weberyan sosyal sınıf anlayışından etkilenen bir sınıf yaklaşımı geliştiren Rex ve Moore (1967: 5, 274), piyasada işgal edilen yerlere öncelik veren yaklaşıma sahiptir. Kişilerin tüketim alışkanlıklarını da içeren konut gibi süreçlerin, üretimdeki yeri tanımlayan maaş ve iş yaşamındaki konumundan daha yüksek oranda, sergilenen tutumlar, alışkanlıklar ve toplumda fertlerin yer aldığı düşünülen hiyerarşik konum nedeniyle sınıfı belirlediğini savunmaktadır. Onlar, kentin gözde yerlerinde güzel konutların sahibi olanlardan başlayarak, kiradıkları yetersiz imkânlarla sahip odalarda yaşayanlara kadar bir sınıflama yapar. İlk grubu, kentin beğenilen bölgelerinde banka kredisi gibi kredilere başvurup borçlanarak güzel konutlara sahip olanlar takip eder. Onların ardından ise belediye gibi yerel odakların imkânlarından faydalanabilen ve onların temin ettiği konutlarda oturabilenler gelmektedir. Sonrasında belediyenin sağladığı hizbe durumdaki yıkım bekleyen konutlarda oturanlar vardır ve onları şahsa ait bir mülkte kira ile oturanlar izlemektedir. Hiyerarşinin en altından önce ise başını sokacak bir yer bulmak adına borçlanarak ev satın alıp, kalabalık şekilde kiraya vererek ev borçlarını ödeyenler bulunmaktadır. Sınıfın yaşanan konuta göre düzenlenmesi konutun sınıfsal açıdan önemini ortaya koyarken üretim ilişkileri temelinden farklı bir yere oturtmuştur.

Göçmenlerin yaşadıkları tüm sıkıntılar, onları belirli bir çevreye mahkûm bırakmakta, yeni geldikleri yerde, önceden gelişmiş olan kalıplar dâhilinde bir toplumsal konuma onları yerleştirmektedir. Konut da belirleyici bir rol oynamaktadır. Rex ve Moore'a (1967: 228-229) göre gerilim arttığı sürece karşı çıkış potansiyeli de artacaktır çünkü çatışmayı beraberinde getirmektedir. Onlara göre çözüm doğru politikalar ve düzenlemelerdedir. Göçmenlerin karşılaştıkları birtakım zorluklara araştırmacıların iddia ettiği gibi göçmenlerle ilgili yargılar ve maddi sıkıntıların beraber neden olup olmadığı bir soru işaretidir. Göçmenlerin temelde maddi nedenlerle belli yaşam koşullarına zorlanıp zorlanmadığı ve kendilerine özgü kültürel faktörlerin belirtilen şartlardaki etkisi sorguya açıktır. Ayrıca, sınıf kavramı gibi bir bütünlükle ele alınabilecek bütünlükte yaşam biçimleri sergilenip sergilenmediği bir tartışma konusu olabilir. Weber'in sınıf kuramında sınıfın yaşam biçimi açısından ortaklık sergilemesi araştırmacıların sınıf hakkında tespitleri üzerine düşündürmektedir. Beraber yaşama isteği veya yabancı bir ülkede olma gibi faktörlerin birleştirici etkisi olumsuz koşulların saf etkisini bulanıklaştırmaktadır.

Sınıf kavramının kent kavramıyla beraber ele alındığı tartışmalarda genel bir Marksist veya Weberyan çerçevenin ağırlık kazandığı, sınıfın derinlikli bir şekilde ele alınmasını gerektirebilecek bakış açıları geliştirilmeye çalışılmıştır. Kentin bir çatışma mekânı olarak ön plana çıktığı, özgürleşmenin veya kısıtlanmanın merkeze alındığı çalışmalarda da sınıf kavramı yer bulmuştur. Marksist kökenleri daha belirgin olan Lefebvre (2003: 183) ve onun takipçileri, devrimi sorgulayan bakış açıları geliştirirken kentte statünün ve konumun önemini vurgulayan Rex ve Moore (1967: 5) ve onlarla benzer argümanları taşıyan sonraki çalışmalar kentte dışlama ve ayrımcılığın mekâna yansımalarını ele almıştır.

Kente Dair İki Yaklaşımın İzinde Gelişen Çağdaş Kuramlar

Lefebvre'in katkılarında faydalanarak katkılar veren kent sosyologları arasında Soja (2010: 97) ve Castells (1977: 86-87, 1983: xviii) dikkat çekmektedir. Marksist temellere sadık, ortak bir çizgiyi izlemekle beraber araştırmacılar, kentin sınıf mücadelesi için ifade ettiği anlamlar açısından özgün çalışmalar ortaya koymuşlardır. Soja (2010: 1-2) mekânın ve mekânda yaşanan mücadelenin önemine dikkat çekmektedir. Castells (1983: 15-16) ise, mekândan çok toplumsal ve klasik Marksist kuramdaki kavramların kentleri anlamada etkin olduğunu, kent kavramının soyutlamaya dayanan bir tasarı olduğunu vurgulamaktadır. Castells ve Roja'nın fikirlerinin çerçevesini belirlediği bakış açısının karşısında Rex ve Moore'un (1967: 5, 274) ortaya koyduğu hâliyle kentin sunulduğu bakış açısını takip eden araştırmalar bulunmaktadır. Araştırmalar yönetimde söz sahibi olmayan, ayrımcılığa ve dışlamaya maruz kalan ve kazanç olarak altta yer alan gruplara odaklanmaktadır. Kısıtlayıcı, tasnif edici ve mücadeleye karşı çeşitli direnç unsurların olduğu bir yer olarak kenti ele alan bu araştırmalar arasında Wilson (2012: 3), Massey ve Denton (2001: 2, 5) ve Jargowsky (1998: 98-100) bulunmaktadır. Araştırmalarda mağdur olan kesimlerin ele alınarak, onlarla ilgili yapılabilecekler açısından politikaların tartışılması ortak noktalar olarak dikkat çekmektedir.

Bahsi geçen araştırmalar arasında Soja'nın (2010: 1) ve Wilson'ın (2012: 3) çalışmaları belirli gruplara odaklanmaktadır. Böylelikle çalışmalar kapsamı nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Yaklaşımların temelindeki farklılıklar nedeniyle kapsama dair getirilen eleştiriler farklı boyutlara odaklanmaktadır.

Kente dair eleştirel yaklaşıma sahip bazı kuramcılar bulunmaktadır. Söz konusu kuramcılar arasında Soja (2010: xv-1), Los Angeles'ta gerçekleştirdiği çalışmalar ile dikkat çekmektedir. Soja'nın araştırması, eleştirel yaklaşımla aynı çizgide, sermaye hareketlerinin kenti biçimlendirmesine odaklıdır. Los Angeles, Soja'ya göre bu anlamda, araştırmaya değer bulunmuştur. Los Angeles'ta 1996'da otobüs şoförlerinin eylemi, haklar konusunda kazanımlarla sonuçlanmıştır.

Kendinden önceki eleştirel kent kuramcılarının toplumsal olgulara verdiği yerin mekâna vurguyla ele alınması gerekliliğini savunan Soja (2010: 1-2, 99, 194) sosyolojik ve mekânsal bir bakış açısı geliştirme çabasına girişmiştir. Soja adaletin mekânla iç içe geçen bir husus olduğunun altını çizmiştir. Soja, Lefebvre'in diyalektikle ilgili fikirlerini ele alırken, mekânın önemine vurgu yaparak toplumsal adaletin mekândaki pratiklerle aranması gerekliliğine ve toplumsal araştırmalar için mekânın merkezi rolüne dikkat çekmiştir. O, postmodern dönemde mekânı temel bir çıkış noktası olarak ele almış, mekânın önemini yadsıyan sosyal bilimleri eleştirmiş, mekânı ele almada gerçek ve ideal mekân düşüncelerini aşan bir kavram olarak yaşanan mekânı kavramsallaştırmaya çalışmıştır. Kentleşmenin tarihsel bir değerlendirmesini yapan Soja, postmetropolis kavramıyla günümüz kentlerini anlamada bir çerçeve geliştirmiştir.

Los Angeles'ın kentleşme dinamiklerini yoğun yaşaması, toplumsal adalet arayışlarının güçlü olduğu bir kent olması ve güçlü bir akademik yapıyı barındırması onu özel kılmaktadır. Endüstride, Fordizm'in krizinden sonra iş yerinde Fordizm sonrası uygulamaların ağırlık

kazanması gelir eşitsizliği ve iş kayıplarına neden olmuştur. Los Angeles gelişmiş bir ülkedeki şehre göre büyük oranda göç almış, demografik yapıda büyük değişim olmuştur. Latin asıllı nüfus gibi grupların sayısı artmış, etrafı banliyö alanlarıyla kaplanmış ve çok yoğun bir kentleşme sürecine tanıklık etmiştir. Düşük gelirli gruplar belli yerlerde yoğunlaşmıştır ve sanayileşmedeki değişimlerle bahsi geçen gruplar pek çok ayrımcılık ve güçlkle karşılaşmıştır. Yaşanan gelişmeler ile çeşitli toplumsal hareketlerin temelleri atılmış, 1990'larda ise büyüyerek ilerlemiştir. Söz konusu dönemden önce adalet için verilen mücadelede taleplerin karşılığını bulmaması etkili olmuştur (Soja, 2010: x-xi, 116-117). Soja'nın çalışması kentte adalet için verilen mücadeleye ışık tutsa bile Los Angeles'ın özel bir örnek olması nedeniyle uyarlanması zordur (Ramalhete, 2016: 3). Nitekim Soja, mekân yaklaşımını Los Angeles örneğinde açıklamaktadır.

Rex ve Moore'un (1967) çalışması ile aynı çizgide yer alan Wilson'ın (2012: 3-5) çalışması, kent ve genel olarak belli toplulukları ilgilendiren politikaların, ırk, etnisite ve fakirlikle bulunduğu bir araştırmadır. Wilson'ın (2012: 3-5) çalışması kentlerde özellikle Afrika asıllı Amerikalıların yaşadığı bölgelerin imkânlardan yoksunluğu ve fakirlik sorunları karşısında farklı görüşlerin bu bölgelere yaklaşımı ile ilgili tespitler yapmaktadır. Çalışmada en göze çarpan yönlerden birisi sınıf tartışmalarının aldığı yeni biçimlerden olan "sınıfaltı" kavramının merkezi bir konumda kullanılmasıdır (Wilson, 2012: 3). Sınıfaltı kavramı tanımlamada kullanılmaya başlasa bile, ifade ettiği şeyler açısından fikir birliği tam olarak oluşmamıştır. Fakirlik, suç oranları, şehrin karanlık sokaklarında oluşan getto bölgeleri, yoksunluk, fakirlik, düzensiz aile yaşamı gibi faktörler sınıfaltını tanımlamada ön plana çıksa da muhafazakârlar politikaların bağımlı kılan ve rekabeti zayıflatan yönünü vurgularken, liberal öneriler çeşitli yönlerden iyileştirme çabalarını içermiştir (Wilson, 2012: 4-5).

Çeşitli politika önerileri getiren Wilson (2012: 111, 113-115, 116-117), Afrika asıllı Amerikalılara yönelik bir işsizlik programındansa genel bir geliştirme projesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Ona göre, herkes için olumlu sonuçlar doğuracak stratejiler geliştirmek için aktivizmin doğru yapılması ve ayrımcılık vurgusundan çok toplumsal değişimin sağlanmasına odaklanılmalıdır. Wilson özellikle gettoda yaşayan sınıfaltı kesime dikkat çeker. Wilson'ın kaygısı konuyu ırk ve ayrımcılığın dışına çıkarmak değil sınıfaltı olarak var olan Afrika asıllı Amerikalılara dikkat çekmektir. Sınıfaltının yaşadığı sorunları bilmek ama onları etiketleme, aşağılama ve suçlamadan kaçınmak gerekmektedir. Sadece ırkçılık sorununu çözmek sınıfaltının tüm sorunlarını çözmeyecektir. Sınıfaltının sorunlarını çözecek politik programlar ancak daha güçlü grupların talepleriyle de buluşanlar olacaktır. Önerdiği çözümler, işsizlik sorununa çözüm büyümenin adaletli olması ve eğitime daha çok özen gösterilmesi ile ilgilidir. Wilson koalisyonlar dediği talepleri ileten oluşumlara gidilerek sınıf mücadelesindense politikaların iyileştirilmesi yönünde hareketleri desteklemektedir.

İzlenen politikaları ön plana çıkaran değerlendirmelerde sorunlar ve Amerika Birleşik Devletleri'nin farklı siyasi kamplarına denk düşen daha muhafazakâr ve liberal politikaların işlevselliği sorguya açılmaktadır. Şiddet ve doğum oranlarındaki sorunların yanında özellikle işsizlik sorununun Afrika asıllı Amerikalı erkekler arasında yarattığı krize vurgu yapılmaktadır. İşsizliğin aile açısından doğurduğu sonuçlar dramatiktir. Aile kurumuyla ilgili yaşanan sorunlara yalıtılmışlık ve düşük gelir eşlik etmektedir. Daha çok fertlerin yaşamlarını etkileyen yalıtılmışlığın yanında düşük gelirin paylaşılan bir ortak nokta olmasını vurgulayan şehir merkezlerinde düşük gelirli insanların itildiği ve bir arada yaşadığı alanlar bulunmaktadır (Wilson 2012: 6-7). Wilson sınıfaltı kavramıyla, toplumun büyük bir parçasını oluşturan düşük gelirli kesimlerin toplumun geri kalanından ayrılan davranışlar, tutumlar, hareket biçimleri sergilediğine dikkat çekmiştir. 1970'lere kadar tam olarak onları tanımlayan bir kavram

geliştirilememiştir. Kavramın alt sınıflar kavramıyla farklılaştığı husus ise bir bölgeyi paylaşmaya ve birlikte yaşamaya yaptığı vurgudur. Ne var ki Wilson'ın sınıfı vurgulayan yaklaşımı ırkı geri plana ittiği gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır (Bennett, 1989: 202, 203). Sınıf ve siyasete bağlı kalmaktan vazgeçmeyen Wilson, yaşam şartlarına vurgu yapmıştır.

Kente dair iki yaklaşımın etkisinde gerçekleştirilen çalışmalar arasında Castells'in (1977: 7-8, 1983) ve Massey ve Denton'ın (2001: 2-5) çalışmaları yapısal faktörlerin etkilerine odaklanmaktadır. Castells (1977: 7-8, 1983: xviii-xix) ekonomik faktörlere odaklanırken Massey ve Denton (2001: 2) ırkçılığın payına dikkat çekmektedir. Araştırmalara getirilen eleştiriler yapısal faktörlere odaklanırken çeşitli faktörlerin yeterince hesaba katılmaması ile ilgilidir.

Soja'nın kent mekânına vurgusunun aksine Castells (1977: 7-8) büyük yapıların etkilerine dikkat çekmektedir. Bunu yaparken kente dair daha somut tespitler yapılmasının önemine değinmektedir. Aslında söz konusu somut arayışta Marksizm'in etkisi vardır. Kent üretimin ve tüketimin vuku bulduğu gerçek mekândır. İşte kente dair çalışmaların odaklanması gereken somut ilişkiler bunlardır.

Castells (1977: 10-19) Soja'nın toplumsalın anlaşılmasında mekâna vurgusunun aksine toplumsalın baskın olarak belirleyici olduğunu ve kent kavramının sorguya açık olduğunu savunmuştur. Çalışmasında eleştirel teori ve Marksizm'in yeri dikkat çekmektedir. Castells özellikle kent sosyolojisinin temellerini oluşturan fikirlerde yer alan kent kavramını eleştirmektedir. Kentin ne olduğu ve anlamı hakkında abartılı şekilde soyutlamalara başvurularak indirgemeci bir tavır içeren temellere sahip kuramlar geliştirildiğini iddia etmektedir. Oysa kent de genel üretim ilişkilerinin dinamikleri içerisinde şekillenen bir mefhumdur. Kentin bir diğer dikkat çeken yönü, üretim ilişkilerini de kapsayan ilişkilerin yeniden üretimini sağlamasıdır. Emeğin yeniden üretimi için gerekli eğlence ve boş zaman faaliyetlerinin geliri maksimize edici biçimde düzenlendiği etkinlikler kentte yer bulmaktadır.

Castells (1977: 17, 21-23) aslında kentın Marksizm'in temel aldığı araştırma alanlarından olan üretim ilişkilerinin parçası olarak ifade ettiklerine odaklanmaktadır. Böylelikle kent de üretimin içindeki yerini almaktadır ve üretim ilişkilerindeki eşitsizliklerin temsil edildiği bir alan olmaktadır. Fakat kent aynı zamanda tüketimin merkezidir. Büyük spor ve eğlence faaliyetleri, boş zaman etkinlikleri ve büyük tüketim merkezleri gibi neoliberalizmin dev endüstrilerinden bazıları köklerini ancak kentte salabilmektedir. Yine de kent değişim potansiyelini içerisinde barındırmaktadır. Kentte küresel dünyanın dinamiklerine karşı gelişen yerel hareketler vuku bulmaktadır. Kent aynı zamanda yerel direnişlerin mekânıdır (Castells, 1983: 49). Böylece Castells'in kente bakışı netlik kazanmaktadır. Castells sermaye ile planlayıcılar veya politikaları yürütenler arasındaki ilişkiyi ve yansımalarını ortaya koysa dahi bunun nasıl aşılabacağı ve daha adil bir paylaşımı sağlayacağını yeterince açıklamamaktadır (Elliot, 1980: 154-155). Ona göre, kent nüfusun yoğunlaştığı merkez olarak üretim ilişkilerine ve direniş imkânlarına ev sahipliği yapmaktadır fakat direnişin ulus devletle ve sermaye ile ilişkili geniş çerçevesi hakkında sınırlı bir çerçeve çizilmektedir.

İrkçi ayrımcılıkların çözümlerdeki payını sınırlı gören Wilson'ın (2012: viii) aksine Massey ve Denton (2001: 2) kentteki fakirliğin ve yoksunluğun temelinde ırkçı bölgesel ayrımcılığı görmektedir. Onlar, ABD'de Afrika asıllı Amerikalılara ayrımcılığın zamanla yok olacak, geçici bir durum olarak görüldüğünü ama Afrika asıllı Amerikalılara karşı ayrımcılığın yoğun karakteri nedeniyle farklı olduğunu ifade etmektedir. Kentlerde bölgesel dışlamanın ve yoksunluğun belli yerlerde toplandığı belirtilmektedir. Yerleşim açısından ortaya çıkan ayrımcılıklar eskiden beri büyük oranda görmezden gelinmektedir. Yoksunluk kültürü gibi yaklaşımların yoksul kesimleri ötekileştirecek şekilde yorumlanarak kalkınma programlarında önyarguların etkili olduğunu vurgulamaktadır. Orta sınıflar sınıfaltı veya alt sınıflardan uzak

durmak adına farklı bölgelerde oturmak için mücadele etse de Wilson'ın (2012: viii) iddiasının aksine, Afrika asıllı Amerikalılar açısından bu çok daha az geçerli olabilmektedir. Onlar gettonun ayrımcılığın devam ettirilmesinde çok önemli olduğunu savunmaktadır ve Afrika asıllı Amerikalılar yoksulluğun temelinde yer almaktadır. Nitekim benzer çalışmalar yürüten kuramcılar da bu duruma dikkat çekmişlerdir. Bunlardan biri Jargowsky'dir (1998).

Jargowsky (1998: 98) ise, farklılıklarıyla beraber, yüksek oranda yoksunluğun olduğu bölgelere odaklanmaktadır. Yüzde kırk oranını baz alıp, nüfus istatistiklerinden faydalanarak yoksunluğu tespit etmektedir. Söz konusu oranının üzerindeki bölgelerle ilgili, alan çalışmasına da başvurarak ayrıntılı bilgi toplamayı hedeflemektedir. Getto Afrika asıllı Amerikalılarla, *barrio* Latin asıllı göçmenlerle ve *shum* benzer özelliklerde olan beyazlarla özdeşleştiren Jargowsky (1998: 98, 100), bu bölgelerde bir nüfus artışından çok, yoksunluğu içeren bölgelerin dağılması nedeniyle artış gözlendiğini belirtmektedir. Endüstrinin artık merkezde toplanmaktan çok dağılması ve endüstride istihdamın azalması gibi faktörler gettoların yayılmasını açıklamaktadır. Massey ve Denton'da (2001: 2) yer bulan ırka bağlı ayrımcılığın önemli rolü, Jargowsky tarafından sorgulanmaktadır. O, ırka bağlı ayrımcılığın bir rolü olduğunu kabul ederken pek çok faktörün onun önüne geçebileceğini savunmaktadır. 1970'lerden sonra işsizlik ve endüstrideki gelişmelerle yayılan getto bölgeleri, eğitimde yaşanan problemler nedeniyle şehirde iş bulmayı zorlaştırmaktadır. Ekonomideki gelişmelerin, çeşitli fırsatları yaratması nedeniyle yoksunluğun artmasında payı vardır. Bir getto kültürü söz konusu olsa da ekonominin gettoların devamlılığını temin etmede yeri merkezidir. Sonuç olarak politikalar ekonominin düzenlenmesi ve gelişmenin sağlanmasındaki yeri nedeniyle gettolardaki sorunları çözmede çok etkilidir. Kapsayıcı olmayan ve sadece yerel unsurlarda değişimi ve tutumları düzenlemeyi hedef koşan eylemler başarısızlığa yatkındır.

Massey ve Denton (2001: 5, 17-18, 37, 52) politikalar ve bireysel tutumların katkılarıyla, gettoların doğal olarak kendiliğinden gelişen değil üretilen alanlar olduğunu savunmaktadır. Afrika asıllı Amerikalıların sınıf konumları ayrımcılık açısından çok anlam ifade etmese de yerleşimle birleştiğinde farklı sonuçlar doğmaktadır. Bir bölgede Afrika asıllı Amerikalı nüfus artmaya başladığında beyazlar oradan uzaklaşma fırsatlarını kollamaya başlamaktadır. Beyazların uzaklaşmasını temin edebilmek için doğrudan siyahlara karşı emlak işiyle uğraşan kişiler ve kredi sağlayan bankalar gibi araçlar tarafından ayrımcılık uygulanmaktadır. Azınlıkların yaşadığı yoksunluk ayrımcılıkla birleştiği zaman yoğun olarak dezavantajlı grupların olduğu getto tarzı yerler oluşmaktadır. Yoksunluk ve azınlıkta olmak tolerans olduğunda daha eşit dağılım ve daha heterojen yerleşimlerin oluşmasına neden olmaktadır. Gettolarda kendine has bir yaşam tarzının ortaya çıkmasıyla, suç, eğitimde yaşanan sıkıntılar, ailevi problemler gibi sorunlar artmaktadır. Farklı bir yaşam tarzını ortaya çıkaran sorunlar, gettoları farklı kılmaktadır. Dışlanmayı ortaya çıkaran unsurlardan bir diğeri farklılıktır. Politika önerileri getiren araştırmacılar, yalnızca politikaların değil, en azından sessiz kalarak ayrımcılığı destekleyen tavrın sona erdirilmesiyle değişimin mümkün olduğunun altını çizmektedirler. Massey ve Denton'ın yaklaşımı ırkçılığa bağlı ayrımcılığı daha etraflı ele almaya girişse bile kuramsal olarak yerine oturan faktörlerin uygulamada soru işaretleri yarattığı görülmektedir. Bunda ayrımcılığın dinamiklerini oluşturan Afrika asıllı Amerikalıların durumunda bazı özelliklerle ilgili varsayımlardır. Örneğin, gelirin düşük olması neredeyse verili olarak kabul edilmiştir (Quillian, 2012: 354, 360).

Kente Dair İki Yaklaşımın Yöneltilen Eleştiriler

Mekânın sosyal bilimlerde nasıl inceleneceği geçmişte ve günümüzde çeşitli sorgulamalara konu olmuştur. Söz konusu sorgulamalar çeşitli yaklaşımlara daha yakın araştırmalar ortaya konmasına neden olmuştur. Yaklaşımlar arasında çalışmada yer bulan iki

yaklaşımına dair mekân odaklı eleştiriler getiren Sayer'in (1992: 149) yer verdiği Eleştirel Realizm dikkat çekmektedir. Burada ana hatlarıyla yer verileceği gibi kent çalışmalarında hatları çizilen iki zıt yaklaşıma temelden eleştiri getiren Sayer'in yaklaşımı farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Yine de bu kısımda yalnızca eleştirilere değinilmektedir.

Sayer'e (1992: 286) göre mekân kavramı Marksizm'in yoğun etkisi altındaki çalışmalarda bütünlüğü içerisinde ele alınmamaktadır. Bir başka deyişle, mekândaki ilişkiler mekânı oluşturan parçalar olarak sosyal nesnelere indirgenmemelidir (Pratt, 2004: 10). Bu durumun kent çalışmalarına sosyal bilimler alanından katkılar veren çalışmalarda da gözetilmesi gerekmektedir. İşlevselci bir yaklaşımın etkisinde geliştirilmiş olan Rex ve Moore'un (1967: 4) çalışması ele alındığında, işlevselciliğe yön veren pozitivizm temelli neden sonuç ilişkileri öne çıkmaktadır. Toplum açısından temel ayrımcılıklara dayalı farkları vurgulaması nedeniyle mekândaki işlevsel özelliklerine göre yerleşime sahip olan araştırma nesnelere incelenen toplumun bireyleri, basit bir neden ve sonuç ilişkilerinin parçası olmaktadır. Mekânı yönlendiren ayrımcılıklar dışındaki pek çok faktör hesaba katılmamaktadır. Bireylerin sınıf ve ırk kavramları dâhilinde bir mekânın parçası olması, adeta mekânın bir nedenselliğin parçası olarak sadece toplumun bazı üyelerini kabul ettiği yanılgısını oluşturmaktadır. Nitekim yazarların çalışmalarına ırk kavramının yeterince iyi ele alınmadığı yönünde getirilen eleştirilerin temelinde, ırkın belirlemci yönlerini vurgulamak isterken mekâna bağlı kalan ayrımcılık anlayışının yetersizliği yer almaktadır (Ratcliffe, 2014: 1396-1397).

Dahası, Rex ve Moore'un (1967: 274) çalışması ve onların bölgesel farklara odaklanan yaklaşımını benimseyen diğer çalışmalarda, belirli bir bölgenin sınıfsal avantajları olduğunun varsayıldığı görülmektedir. Bir bölgenin, mekânsal olarak sınıfsal avantajlar sergilemesi sorguya açıktır ve toplumsal dinamiklerin etraflıca anlaşılması gereği öne çıkmaktadır. Buna uygun biçimde, Moore (2015: 414), Rex ile beraber gerçekleştirdikleri Sparkbrook çalışmasını daha sonra değerlendirirken mekânın sergilediği avantajlara fazlaca vurgu yapılmış olabileceğini belirtmektedir.

Sayer (1992: 149, 286) benzer bir eğilimi mekâna dair Marksizm temelli eleştirel yaklaşımlarda görmektedir. Buna göre, bu çalışmalar mekânı incelemenin önemini vurgularken soyutlamalara başvurmaktadır. Bu durumda, mekân adeta boşluktur ve araştırma nesnelere onu doldurmaktadır. Nesnelere mekânı doldursa dahi mekân sosyal nesnelere ibaret değildir. Böylece sermayenin bir mekânı ele geçirdiğinden, zamanı ve mekânı daralttığından ve mesafelerin kısalıp hızın arttığından bahsetmek imkânsız olmasa dahi pek çok faktörün göz önünde bulundurulması gerekliliği baş göstermektedir. Mekâna bağlı analizler yapmanın günümüzde çeşitli imkânlar sunmasına rağmen bir döneme özgü bir durum olduğu unutulmamalıdır. Lefebvre'in (2003) kent hakkı kavramı, kentte çeşitliliklerin bir arada var olması (Butler, 2012: 6-8) gibi sosyal konularla buluştuğunda bazı açmazlar ortaya çıkmaktadır. Sayer'in (1993: 335-338) bu noktada eleştirisi, mekânın soyutlanmasına odaklanmaktadır. Bir yanda, mekânı kendi bulunduğu bilimsel konumu önceleyen bir nesnellikle ele alan temelci yaklaşımlar bulunmaktadır. Diğer yanda, mekânı tüm etkilere açık, soyut bir noktada gören eleştirel mekân yaklaşımının temsilcileri postmodernizmi, büyük anlatıların kaybolması olarak ele almaktadır. Eleştirel kent kuramcılarının toplumu büyük ölçüde dil gibi araçlarda inşa edilen kavramlardan meydana gelen bir anlatı olarak açıklaması şaşırtıcı değildir çünkü mekân inşacı çerçeveden ele alınmaktadır (Sayer, 1993: 335-338).

Mekân olarak kent ne sermayenin belirlediği ve özgürlüğün imkânlarını tek başına kendinde barındıran ne de tamamen politikalarla belirlenmiş bir alandır. Kent tek başına söylemlerin yerleşim üzerinde belirleyici olduğu bir yer değildir. Kent bir araştırma alanıdır ve

inceleme nesnesi olarak ele alınan varlıklara indirgenmemelidir. Söz konusu duruma, burada yer verilen iki yaklaşımın da çeşitli açılardan yatkınlığı olabileceği gösterilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada kent araştırmalarının toplumsal içerikli olanları arasında, kentte özgürlüğü sağlayan mücadelenin ve onun aksine sınırların vurgulandığı iki yaklaşım çerçevesinden nasıl incelendiği kısaca sunulmuştur. Günümüze yakın dönemde çalışmalarını gerçekleştirmiş temsilciler üzerinde yoğun etkisi olan çalışmalar, ilk yaklaşımda Lefebvre'in (2003) ve ikinci yaklaşımda Rex ve Moore'un (1967) kent çalışmalarıdır. Her iki yaklaşım için onların çerçevesini benimseyen yakın dönemde öne çıkan çalışmalar yapmış araştırmacının aynı çizgide buluşan görüşleri yer almıştır. Geçmişten günümüze kente dair iki yaklaşımın da temelden bazı sorgulamalara açık olduğu eleştirel gerçekçi bir mekân anlayışıyla ortaya konmaktadır. Bu durum, kent çalışmalarında mekânın yeniden değerlendirilmesinin ve kentin araştırılmasında bilgiye dair daha derin sorgulamalar yapılmasının makul olduğunu göstermektedir. Kısıtları vurgulayan araştırmalarda ırk gibi toplumsal ayrımların yarattığı sorunlar ve dışlanma arasında odak noktasının neresi olacağını netleştirmek araştırmayı gerçekleştirirken ele alınan faktörlerle ilgili varsayımlar gibi hususlara bağlı kalmaktadır. Böylece kuramsal düzeyde etkin olan ayrımcılık anlayışının gerçekte nasıl ele alınacağı hakkında sorular doğmaktadır. Özgürlükleri vurgulayan anlayışta ise mekânın soyut olarak kurgulanmış olması ve kente bakışta bu yaklaşımın temelden araştırmaların yönünü belirleyen kabullere dayanması kenti gerçekçi bir çerçeveden ele almayı zorlaştırmaktadır. Özetle, kentte yerleşim kısıtlarına ve kentte toplumsal hareketler yaratma imkânlarına değinmek, kenti farklı toplumsal açılardan görmek adına zengin bir perspektif sunmaktadır. Buna rağmen, farklı açılardan, iki yaklaşım da topluma ve kente temelde nasıl yaklaştıklarına bakıldığında benzer noktada soru işaretleri taşımaktadır. Bahsi geçen soru işaretleri eleştirel gerçekçi bir bakış açısıyla temelden sorgulanarak daha yetkin araştırmalar gerçekleştirmeye dair önemli bir potansiyel taşımaktadır.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Bennett, G. G. (1989). Racial inequality and the poor: A critique of W.J. Wilson's "The truly disadvantaged". Review of the truly disadvantaged: The inner city, the underclass, and public policy, by W. J. Wilson. *Social Justice*, 16(4), 202-207.
- Biagi, F. (2020). Henri Lefebvre's urban critical theory: Rethinking the city against capitalism. *International Critical Thought*, 10(2), 214-231.
- Butler, C. (2012). *Henri Lefebvre: Spatial politics, everyday life and the right to the city*. Routledge.
- Castells, M. (1977). *The urban question: A Marxist approach*. Edward Arnold.
- Castells, M. (1983). *The city and the grassroots*. University of California Press.
- Elden, S. (2004). *Understanding Henri Lefebvre: Theory and the possible*. Continuum.
- Elliott, B. (1980). Manuel Castells and the new urban sociology review of city, class and power; the urban question: A Marxist approach; monopolville: L'enpreprise, l'etat, l'urbain, by M. Castells, M. Castells, & F. Godard. *The British Journal of Sociology*, 31(1), 151-158.

- Flanagan, W. G. (1993). *Contemporary urban sociology*. Cambridge UP.
- Jargowsky, P. A. (1998). *Poverty and place: Ghettos, barrios, and the American city*. Russell Sage Foundation.
- Law, C. M. (1967). The Growth of Urban Population in England and Wales, 1801-1911. *Transactions of the Institute of British Geographers*, (41), 125-143.
- Lefebvre, H. (2003). *The urban revolution*. University Of Minnesota Press.
- Lefebvre, H. (1996). *Marx'ın sosyolojisi*. (Çev: S. Hilav), Sorun Yayınları.
- Massey D. S. & Denton N. A. (2001). *American apartheid: Segregation and the making of the underclass*. Harvard University Press.
- Meriam Webster Online (2023, Eylül). Civic. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/civic>
- Moore, R. (2015). Rejoinder. *Ethnic and Racial Studies*, 38(3), 412-417.
- Pratt, A.C. (2004). Andrew Sayer. P. Hubbard, R. Kitchin (Ed.), *Key Thinkers On Space And Place* içinde (245-250. ss.), Sage.
- Quillian, L. (2012). Segregation and poverty on centration: The role of three segregations. *American Sociological Review*, 77(3), 354-379.
- Ramalhete, L. (2016, Haziran). Seeking spatial justice-Edward Soja. <https://www.estudoprevio.net/seeking-spatial-justice-edward-soja/?lang=en>
- Ratcliffe, P. (2014). The debate between Michael Banton and John Rex: A re-evaluation. *Ethnic and Racial Studies*, 38(8), 1395-1400.
- Rex, J. & Moore, R. (1967). *Race, community and conflict: A study of Sparkbrook*. Oxford UP.
- Sayer, A. (1992). *Method in social science: A realist approach*. Routledge.
- Sayer, A. (1993). Postmodernist thought in geography: A realist view. *Antipode*, 25(4), 320-344.
- Smith, N. (2003). Foreword. H. Lefebvre (Ed.), *The Urban Revolution* içinde (vii-xiv. ss.), University of Minnesota Press.
- Soja, E. (2010). *Seeking spatial justice*. University of Minnesota Press.
- Speer, J. (2015). Henri Lefebvre: Spatial politics, everyday life and the right to the city, *The AAG Review of Books*, 3(1), 4-5.
- Türk Dil Kurumu (2023, Temmuz 14). Medine. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MEDEN%C4%B0
- Van Gent, W. P. C. (2009). *Realistic regeneration: Housing contexts and social outcomes of neighbourhood interventions in western European cities*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Amsterdam: University of Amsterdam.
- Wilson, W. J. (2012). *The truly disadvantaged: The inner city, the underclass and public policy*. The University of Chicago Press.

EXTENDED ABSTRACT

Social approaches to urban studies can be divided into two main frames of studies. One of them focuses on collective activity for struggle and rights whereas the other focuses on urban life as the source of segregation and isolation. The distinction between the two lines of studies is not absolute and social change orientations can be traced in both of them. In the beginning, the background of studies (Soja, 2010: 1-2; Castells, 1977: 10-19) focusing on collectivity and rights is presented with reference to Lefebvre (1996: 1, 2003: 73-78). Almost simultaneously, Rex and Moore (1967: 228-229, 270-273) offered a different perspective, which has led to studies (Wilson, 2012: 3-5; Massey and Denton, 2001: 2-5; Jargowsky, 1998: 98) with an emphasis on urban segregation.

Two approaches have their roots in the works of pioneers in the middle of last century and they also have contemporary followers. Lefebvre (2003: 1-5) is a milestone in social urban studies conceptualizing urban space as a social phenomenon. The Marxist Background in his urban approach is apparent since he defends class struggle in the urban setting. His defense is not free from criticisms directed towards classical Marxist class analysis. For him, the main chance of struggle lies in the reality of the city, a reality manifested in social space. Rex and Moore (1967: 274) concentrate on segregation in urban settings. They maintain that policies and financial situation play a role in housing and lead to segregationist practices. The main problem is the difficulty of finding decent housing options for the disadvantaged such as immigrants.

Following Lefebvre, Soja (2010: 1-2, 99, 194) considers social space to be crucial part of urban class struggle. He argues that justice should be at the forefront in urban life. Justice can be maintained with an understanding of the space with real and imagined attributes. In order to put justice in reality, struggle should take place in space, an example of which, for Soja, is Los Angeles case. He explains that bus rider movement in Los Angeles in 1996 was an example of justice and spatial struggle, resulting in gaining rights. However, Soja's case is criticized for posing an insignificant example (Ramalhete, 2006: 3). Castells (1977: 17, 21-23) conducts his research prioritizing structural tenets of urbanization.

Regarding studies of urban segregation, Wilson (2012) investigates the way segregation causes formation of an underclass (p.3), the characteristics of which denote poverty, race or lack of opportunities. Massey and Denton (2001: 5, 17-18, 37, 52) mention the role of regional factors with its relation to the class. They examined ghettos with reference to African American lifestyle. Jargowsky (1998: 98) intends to apply a broader perspective including various factors such as race.

Both lines of studies are prone to criticism regarding spatial approach. Sayer (1992: 286) mentions that spatial approach in post-Marxist studies is vague and various aspects are not effectively taken into account. On the other hand, Rex and Moore's study is based on functionalism, which handles regions with respect to functions and advantages. What is more, Sayer (1993: 335-338) maintains that theorists such as Soja and Castells see the space as an abstraction and believe that examining social agents leads to grasp relations in reality. However, space and its constituents are not the same thing.